

Národní památkový ústav, ú. o. p. v Olomouci
Univerzita Palackého v Olomouci
Muzeum umění Olomouc

si Vás dovoluji pozvat na mezinárodní seminář

VEŘEJNÉ PROSTORY VE STŘEDOVĚKU

který se koná ve dnech 4. – 5. 6. 2014 v Arcidiecézním muzeu Olomouc
(Václavské náměstí 3, Olomouc)

Prostor náměstí je z hlediska archeologie v mnoha ohledech unikátní. Nebývá plošně porušen zástavbou a stává se tak cenným zdrojem informací. Vzhledem k neopakovatelné příležitosti a možnosti tento prostor prozkoumat však velmi záleží na přístupu, jak z tohoto zdroje něco uchovat i pro budoucí badatele. Archeologické výzkumy iniciované stavebními úpravami městských centrálních ploch přinesly řadu poznatků mnohdy překvapivých. Právě komparace přístupů i výsledků bádání je cílem tohoto semináře.

Seminář je pořádán u příležitosti výstavy

TAJEMSTVÍ SKRYTÁ POD ZEMÍ

ARCHEOLOGICKÉ VÝZKUMY RYNKU GŁÓWNEGO V KRAKOVĚ
A DOLNÍHO NÁMĚSTÍ V OLOMOUCI

Arcidiecézním muzeem Olomouc, Ambit | 24. 4. – 28. 9. 2014

PROGRAM SEMINÁŘE

STŘEDA 4. 6.

9.30 – 10.00 registrace účastníků

10.00 slavnostní zahájení

I. BLOK PŘÍSPĚVKŮ

10.10 Cezary Buško – Wojciech Głowa > Rynki Krakowa i Wrocławia w świetle badań archeologicznych

10.40 Michał Starski > Rynek w Pucku jako przykład zagospodarowania przestrzeni publicznej małego miasta na Pomorzu Gdańskim

11.00 Karolina Blusiewicz > Rynek Starego Miasta w Warszawie – historia a archeologia

11.20 Izabela Mianowska: Wstępne wyniki ratowniczych badań archeologicznych na Rynku w Olkuszu

11.40 diskuse

12.00 – 13.00 přestávka na oběd

II. BLOK PŘÍSPĚVKŮ

13.00 Andrzej Rozwałka > The market place in Lublin during the Middle Ages and the Renaissance. An archaeological outline for the stratigraphical image

13.20 Jaroslav Podliska > Pražská náměstí a jejich archeologický potenciál (k otázce stavu a památkové ochraně veřejných prostranství v historickém centru města)

13.40 Martin Vyšohlád > Historie náměstí Republiky na Novém Městě pražském ve světle archeologických výzkumů

14.00 Jiří Orna – Veronika Dudková > Archeologické výzkumy na náměstí Republiky v Horšovském Týně

14.20 diskuse

14.35 – 14.50 přestávka

III. BLOK PŘÍSPĚVKŮ

14.50 David Merta – Marek Peška – Antonín Zůbek > Jakubské náměstí v Brně, archeologické výzkumy a památková péče

15.10 David Merta – Marek Peška – Antonín Zůbek > Kostel sv. Mikuláše na Dolním trhu v Brně

15.30 Pavel Šlězár > Veřejné plochy malých královských měst na Moravě na příkladu měst Litovle a Uničova

15.50 Marek Kiecoň – František Kolář – Michal Zezula > Náměstí a ulice měst moravsko-slezského pomezí z pohledu archeologie

16.10 diskuse

16.25 – 16.40 přestávka

IV. BLOK PŘÍSPĚVKŮ

16.40 Richard Zatloukal > Archeologický výzkum Dolního náměstí v Olomouci

17.00 Michal Živný – Martina Šebková > Výsledky základního antropologického vyhodnocení mladohradištního pohřebiště z Dolního náměstí v Olomouci

17.20 Aleš Létal – Richard Zatloukal > Využití aplikace ArcGIS On line na příkladu Dolního náměstí v Olomouci

17.40 diskuse

18.00 občerstvení v Café Amadeus

18.30 – 19.30 Tajemství Dolního náměstí

Projekce dokumentárního filmu mapujícího záchranný archeologický výzkum na Dolním náměstí v Olomouci, následná beseda a prohlídka výstavy Tajemství skrytá pod zemí. Archeologické výzkumy Rynku Głównego v Krakově a Dolního náměstí v Olomouci s Richardem Zatloukalem.

ČTVRTEK 5. 6.

9.00 – 12.00 Archeologická exkurze do historického jádra Olomouce s Richardem Zatloukalem s možností prohlídky expozic Muzea umění Olomouc (Arcidiecézní muzeum Olomouc, Muzeum moderního umění) a Vlastivědného muzea v Olomouci.

SRAZ NA DOLNÍM NÁMĚSTÍ U MARIÁNSKÉHO MOROVÉHO SLOUPU

MEZINÁRODNÍ SEMINÁŘ VEŘEJNÉ PROSTORY VE STŘEDOVĚKU

ANOTACE PŘÍSPĚVKŮ

Dr. Cezary Buško – Dr. Wojciech Głowa (ARCHEOLOGIA B. C.) > Ryński Krakowa i Wrocławia w świetle badań archeologicznych

Tak rynek wrocławski jak i krakowski poddane zostały badaniom archeologicznym związanym z remontem ich nawierzchni i podziemnej infrastruktury. W przypadku rynku wrocławskiego prace prowadzono głównie w wykopach liniowych, w przypadku krakowskiego – szerokopłaszczyznowych. W referacie zostaną zaprezentowane i porównane uzyskane wyniki prac terenowych, które w dość radykalny sposób zmieniły dotychczasowe ustalenia dotyczące zmian w zagospodarowaniu obu placów rynkowych. Przedstawione także zostaną sposoby popularyzacji efektów prac archeologicznych.

Dr. Michał Starski (INSTYTUT ARCHEOLOGII UNIWERSYTETU WARSZAWSKIEGO) > Rynek w Pucku jako przykład zagospodarowania przestrzeni publicznej małego miasta na Pomorzu Gdańskim

Głównym celem referatu będzie zaprezentowanie wyników badań archeologicznych placu rynkowego miasta lokacyjnego w Pucku (woj. pomorskie), które zrealizowano w ostatnich latach. Dostarczyły one szerokiego zasobu informacji o zagospodarowaniu przestrzeni publicznej miasta od momentu jego lokacji w połowie XIV wieku do czasów obecnych. Rozpoznano m.in. średniowieczny i nowożytny ratusz (ryc. 1), zlokalizowane przy nim kramy kupieckie, pozostałości innych urzędów funkcjonujących w rynku oraz zalegające w ich rejonie nawarstwienia kulturowe. Pozyskano także blisko 90-tysięczny zbiór różnej kategorii zabytków ruchomych. Rezultaty prac badawczych umożliwiły rekonstrukcję dziejów centralnej części miasta oraz kultury materialnej mieszkanców Pucka.

Uzyskane w ten sposób wyniki zestawione zostaną z rezultatami badań placów rynkowych innych małych miast Pomorza Gdańskiego m.in. Lęborka, Chojnic, Człuchowa, Bytowa i Gniewu. Efektom tego porównania będzie próba charakterystyki zagospodarowania przestrzeni publicznej małych miast Pomorza Gdańskiego oraz wskazania występujących w omawianym regionie ewentualnych podobieństw lub różnic.

Mgr. Karolina Blusiewicz (MUZEUM HISTORYCZNE MIASTA WARSZAWY) > Rynek Starego Miasta w Warszawie – historia a archeologia

Rynek Starego Miasta w Warszawie – od 1817 r. wybrukowany plac, stający jako targowisko miejskie – od dawna wzbudzał duże zainteresowanie historyków, którzy na podstawie źródeł pisanych i ikonograficznych rekonstruowali jego najstarszą zabudowę i pełnię funkcje. Podejmowane w późniejszym czasie badania archeologiczne planowano z nadzieją zdobycia informacji pozwalających na rozstrzygnięcie kluczowych zagadnień związanych z lokalizacją, czasem powstania i kształtem średniowiecznego ratusza, rozpoznaniem najstarszej gotyckiej zabudowy przyrynkowej oraz uzyskania tzw. przekroju poprzecznego generalnego przez Stare Miasto. Pierwsze badania archeologiczne podjęte przez Komisję Badań Dawnej Warszawy w 1952 r., mimo dostępności terenu zrealizowano tylko częściowo, zaś prace kontynuowano w postaci wiercen, które w ówczesnych warunkach wydawały się optymalną metodą badawczą. Kolejną próbę rozpoznania terenu podjęto już nie jako badania planowe, ale dominując obecnie badania wyprzedzające inwestycje (i w dużej mierze jej podporządkowane) – budowę nowego wodotrysku z pomnikiem warszawskiej Syrenki w centralnym punkcie rynku w 1999 r. oraz prowadzone w 2013 r. nadzory nad wymianą nawierzchni placu.

Przeprowadzone w różnym czasie prace archeologiczne pozwoliły po części na weryfikację ustaleń historyków. W ich trakcie odsonięto ślad wieży ratuszowej, uzyskano przekrój przez najstarsze nawarstwienia rynku, zlokalizowano późniejsze murowane kramy otaczające ratusz oraz drewniane wodociągi do prowadzącej wodę do okazałych zbiorników. Przede wszystkim jednak ujawniono został ogrom zniszczeń najstarszej substancji zabytkowej, powstałych w wyniku kilkukrotnych przebudów ratusza w XVIII wieku oraz jego późniejszej dokładnej rozbiórki w 1817 r. Obecny stan wiedzy na temat zagospodarowania rynku staromiejskiego w późnym średniowieczu należy uznać za dalece niedoskonały, a możliwości badawcze jako niedostatecznie wykorzystane. Jednak w świetle uzyskanych dotychczas wyników poważnie wątpliwości budzi także możliwość uzyskania nowych informacji w przyszłości.

Mgr. Izabela Mianowska (IZABELA MIANOWSKA. USEŁGY ARCHEOLOGICZNE) > Wstępne wyniki ratowniczych badań archeologicznych na Ryunku w Olkuszu

Najnowsze badania archeologiczne w Olkuszu związane są z rewalizacją olkuskiej Starówki. Przeprowadzone zostały w latach 2010–2013. Objęły one wykopy budowlane, wykopy badawcze oraz nadzory. Po raz pierwszy systematycznymi badaniami objęto duży zakres Ryunku oraz sąsiadujących z nim uliczek. Efektem jest dokumentacja badawcza, obrazująca kompleksowy układ warstw archeologicznych i zabytków architektonicznych miasta, założonego na początku XIV wieku i nieprzerwanie funkcjonującego do dzisiaj. Dokumentację uzupełnia zbiór zabytków, liczący ok. 85 000 sztuk ceramiki, kości, zabytków metalowych i kamiennych. Olkusz poznat jako miasto górnicze, którego głównym źródłem dochodów było wydobycie ołowiu i srebra. Uważana za najstarszą wzmianka związana z nazwą „Olkusz” datowana jest na XI wiek. Dotychczas początki dzisiejszego układu urbanistycznego miasta datowano na połowę XIII wieku.

W swoim wystąpieniu zamierzam przedstawić zbiór przesłanek wskazujących, że założenie architektoniczne dzisiejszego Starego Miasta w Olkuszu powstało na podstawie lokacji Wacława II Czeskiego na początku XIV wieku oraz pokrótce przedstawić najważniejsze odkrycia tych badań.

prof. dr. hab. Andrzej Rozwątka (INSTITUTE OF ARCHEOLOGY RZESZÓW UNIVERSITY) > The market place in Lublin during the Middle Ages and the Renaissance. An archaeological outline for the stratigraphical image

The main purpose of the presentation is the reconstruction of the market place ground levels during the Middle Ages and Renaissance set on the basis of archaeological excavations. The oldest settlement level found on the loess substratum (Level I) is represented by early medieval stratigraphical layers. The stratigraphical analysis of the market place including the moat, prove that there has been a borough on the territory of the Old Town Hill.

The thickness of the usage level from the Middle Ages (Level II), since the second half of the 12th cent. until the turn of the 13th cent. and the 14th cent. and the presence of a large number of inground objects shows that the market place was an area of a common use. The raise of the usage intensity may be connected with the settlement changes that took place in the area of a so called Gorka Dominikańska. Since the second half of the 11th cent. it has been a place the archdeacon's seat and in the middle of the 13th cent. the Dominicans settled down over there.

The unusual level was result of the proces of levelling it with the pug (Level III). This 1cm thick layer covers almost the whole area of the market place. On the basis of C14 dating it can be stated that this layer comes from the first half of the 14th cent. It is possible that the proces of levelling was of a figurative and magical character and was connected with the location of the town in the 1317.

The late medieval level (Level IV) is connected with the construction of the town hall and the proces of the ground hardening around it. The unusual object found on that level are the relics of a sink – a wooden box for storing water. The sink was present by the town hall during the Gothic period, and then partly destroyed and buried in the renaissance. Three rows of stone pavements covering the whole area of the market place can be found on the 16th cent. level (Level V). The turning point in the development of Lublin was the 16th cent. what can be also observed within the framework of archaeological and architectural research of the town hall and the market place.

PhDr. Jaroslav Podliska, Ph.D. (NÁRODNÍ PAMÁTKOVÝ ÚSTAV, Ú. O. P. V PRAZE) > Pražská náměstí a jejich archeologický potenciál (k otázce stavu a památkové ochraně veřejných prostranství v historickém centru města)

Historická jádra našich měst společně s jejich veřejnými prostory představují unikátní sídelní celky, které se vedle obvyklé většího počtu nemovitých kulturních památek vyznačují i dalšími znaky jako je dispozice, estetická kvalita i specifický výraz. Z pohledu památkové péče představuje veřejný prostor historických měst hodnotu, která v sobě obsahuje výpověď o jejich vývoji a proměnách od založení po dnešek. Na příkladu vybraných pražských náměstí centra města je prezentována stručná historie poznávání jejich „archeologického patra“, specifikace potenciálu a hodnot, včetně aplikace aktivnějších způsobů památkové ochrany.

Mgr. Martin Vyšohled (ARCHAIA PRAHA, O. P. S.) > Historie náměstí Republiky na Novém Městě pražském ve světle archeologických výzkumů

Náměstí Republiky dnes reprezentuje značně rozvolněný prostor o rozloze okolo 1 hektaru v severní části Nového Města pražského při jeho hranici se Starým Městem pražským. Mimořádnost tohoto místa spočívá v jeho specifické poloze a také v razantních prostorových změnách, které zde v průběhu staletí nastaly. Archeologický odkryv v letech 2005 a 2006 umožnil náhlednout v ploše téměř 2000 m² do historie tohoto místa, kterému se označení náměstí „vychýbalo“ až do hlubokého novověku. Spolu s dalšími drobnějšími archeologickými akcemi pak podává poměrně zajímavý obraz jeho vývoje od 12. století až do současnosti.

Mgr. Jiří Orna – Mgr. Veronika Dudková (ZÁPADOČESKÉ MUZEUM V PLZNI) > Archeologické výzkumy na náměstí Republiky v Horšovském Týně

Počátky lokace města Horšovský Týn jsou kladeny před konec 13. století. K vyměření náměstí došlo zřejmě současně s výstavbou kostela sv. Petra a Pavla, jehož zvrhok je doložen v 80. letech 13. století. Náměstí, jehož západní frontu tvořil biskupský hrad, byl vyměřeno v severojižním směru ve velmi svažitém terénu. Archeologické výzkumy provedené v tomto prostoru prokázaly mnohá specifika vývoje této plochy. Tato specifika ukazují, jak se obyvatelé města snažili vyrovnávat s obtížnostmi terénu, a naznačují, že se způsoby údržby tohoto komunikačního prostoru mohly v jeho částech výrazně lišit.

David Merta – Mgr. Marek Peška – Mgr. Antonín Zůbek, Ph.D. (ARCHAIA BRNO, O. P. S.) > Jakubské náměstí v Brně, archeologické výzkumy a památková péče

V uplynulých patnácti letech se v prostoru Jakubského náměstí v Brně uskutečnilo více než desítky záchranných archeologických výzkumů. Prostor náměstí byl rehabilitován v rámci projektu „Regenerace historického jádra“ Jeden ze spoluautorů příspěvku (A. Zůbek) zpracoval výsledky archeologických výzkumů v rámci své doktorské práce. Příspěvek si klade za cíl seznámit se současnými závěry archeologicko-stavebněhistorického bádání. Zároveň se pokusí shrnout postupy památkové péče směřující k ochraně a prezentaci torzální architektury.

David Merta – Mgr. Marek Peška – Mgr. Antonín Zůbek, Ph.D. (ARCHAIA BRNO, O. P. S.) > Kostel sv. Mikuláše na Dolním trhu v Brně

V rámci projektu „Regenerace historického jádra“ proběhl rozsáhlý archeologický výzkum dnešního Náměstí svobody (dříve Dolní trh) v Brně. Nedílnou součástí náměstí/trhu byl také odtud jeho vytýčení kostel sv. Mikuláše. Kostel byl zbourán v letech 1869–1870 za starostování jednoho z nejovícenějších brněnských starostů Christiana d'Elvert (1803–1896). Cílem příspěvku je referovat především o kostelu sv. Mikuláše, jeho stavebních proměnách, zbourání i památkové prezentaci.

Mgr. Pavel Šlézar (NÁRODNÍ PAMÁTKOVÝ ÚSTAV, Ú. O. P. V OLOMOUCI) > Veřejné plochy malých královských měst na Moravě na příkladu měst Litovle a Uničova

V příspěvku budou shrnuty základní poznatky z rozsáhlých záchranných archeologických výzkumů historických jader středomoravských měst Litovle a Uničova. Důraz bude kladen na proces vytýčení ploch tržišť, jejich prvotní úpravu, nárust terénu, ale i na charakter zástavby. Pozornost bude věnována také dokladům obchodu a výroby a v posledním řadě i svědectví tzv. právní archeologie (pranýř).

Mgr. Marek Kiecoň – Mgr. František Kolář – Mgr. Michal Zezula (NÁRODNÍ PAMÁTKOVÝ ÚSTAV, Ú. O. P. V OSTRAVĚ) > Náměstí a ulice měst moravsko- slezského pomezí z pohledu archeologie

V posledních letech proběhla v prostoru moravsko-slezského pomezí řada archeologických výzkumů, které přinesly informace k vývoji ulic a veřejných prostranství zdejších měst ve středověku a novověku. Především z Opavy a Ostravy tak pochází ucelený soubor poznatků k podobě a proměněn komunikací úprav a dalších prvků městské infrastruktury, jako jsou např. vodovod či odvodňovací a kanalizační stoky. V různé míře byly tyto situace zkoumány také v dalších městech (Bruntál, Krnov, Karviná-Fryštát, Fulnek, Rýmařov, Klímkovice a. d.), takže je možné předložit shrnující pohled, který kromě řady rozhodných tendencí ukazuje disproporce vyplývající především z rozdílných ekonomických možností jednotlivých měst a také specifik jejich historického vývoje.

Mgr. Richard Zatloukal, Ph.D. (NÁRODNÍ PAMÁTKOVÝ ÚSTAV, Ú. O. P. V OLOMOUCI) > Archeologický výzkum Dolního náměstí v Olomouci

Archeologický výzkum Dolního náměstí v Olomouci byl iniciován rozsáhlými stavebními úpravami tohoto prostoru v roce 2011 a probíhal do první poloviny roku 2013. Vyjma důkladnější probádaných ploch „A“ a „B“ je proto výzkum přímo navázaný na stavební projekt a striktně dodržuje hloubku plánovaných terénních změn. Nejstarší zjištěné nálezy pocházejí z mladší doby bronzové (1250–1000 př. n. l.) a přináleží kultuře lužických popelnicových polí. Podařilo se objevit asi 10 žárovných hróbů s kremacemi uloženými v keramických urnách. Nejvýznamnějším objevem jsou nepochybně základy románského kostelíka s dochovanou částí terakotové dlažby z přelomu 12. a 13. století. K zajímavým nálezům se řadí základové zdivo kaple sv. Markéty, která byla založena v roce 1417 a ve 20.–30. letech 16. století zanikla a její zdivo bylo z části rozebráno.

RNDr. Michal Živný, Ph.D. – Martina Šebková (OSTRAVSKÁ UNIVERZITA V OSTRAVĚ, PŘÍRODOVĚDECKÁ FAKULTA, KATEDRA BIOLOGIE A EKOLOGIE)

> Výsledky základního antropologického vyhodnocení mladohradištního pohřebiště z Dolního náměstí v Olomouci

Předmětem příspěvku jsou výsledky základní antropologické, demografické a osteometrické analýzy lidského kosterního materiálu z mladohradištního pohřebiště z Dolního náměstí v Olomouci. Celý disponibilní soubor, zahrnující kosterní pozůstatky exhumované během archeologických výzkumů v letech 1991–1992 a 2011–2013, čítal celkem 163 jedinců, včetně pozůstatků 7 plodů v rozmezí 7. až 9. lunárního měsíce. Ze zbylých 156 jedinců bylo 91 (58 %) individuů dospělých a 65 (42 %) nedospělých. Mezi nedospělými byla nejvíce zastoupena nejmladší kategorie (1–5 let), do níž bylo zařazeno 43 jedinců (66 % ze všech nedospělých). U dospělých bylo determinováno pohlaví a věk. Pohlaví bylo možno odhadnout alespoň do určité úrovně přesnosti u 69 jedinců, z toho bylo 38 mužů (55 %) a 31 žen (45 %). Dožití věk byl stanoven u 52 dospělých, z toho do mladšího dospělého věku (zhruba do 40 let) spadalo 22 individuí (42 %), v kategorii staršího dospělého věku (od 40 let dále) jsme detekovali pozůstatky 30 jedinců (58 %). Výšku postavy bylo možné zhledem k zachovalosti potřebných částí skeletu odhadnout pouze u 21 dospělých jedinců. U mužů se vypočítaná výška postavy pohybovala nejčastěji v intervalu od 165 do 175 cm (průměr činil asi 169 cm), u žen byla výška postavy signifikantně nižší, spadala nejčastěji do intervalu mezi 155 a 165 cm (průměr asi 162 cm). Základní antropologická data (pohlaví a věk) byla dále použita pro účely demografické analýzy.

RNDr. Aleš Létal, Ph.D. (UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI, PŘÍRODOVĚDECKÁ FAKULTA KATEDRA GEOGRAFIE) – Mgr. Richard Zatloukal, Ph.D. (NÁRODNÍ PAMÁTKOVÝ ÚSTAV, Ú. O. P. V OLOMOUCI) > Využití aplikace ArcGIS On line na příkladu Dolního náměstí v Olomouci

Příspěvek je zaměřen na testování a využití Cloud GIS technologie firmy ESRI pro potřeby online přístupu k Archeologickému atlasu vyvíjeném na olomouckém pracovišti NPU. ArcGIS Online (<http://www.arcgis.com/home/>) je tzv. „Cloud GIS“ řešení, které umožňuje sdílení map a aplikací pro potřeby široké veřejnosti nebo pro omezenou skupinu uživatelů (pracovníci) prostřednictvím internetu. ArcGIS online je možné pro nekomerční použití využívat zdarma, nebo využít placenou formu ArcGIS Online Subscription, která má větší možnosti využití nástrojů pro analýzy a úložného prostoru v cloudu. Placená forma vychází z ročního předplatného, kterým si organizace zaplatí určitý počet kreditů, které jsou odečítány při využití specifických funkcí. Kreditů je možné dobiť podle potřeby (<http://www.arcdata.com/products-a-sluzby/gis-on-line/arcgis-online/způsob-licencovani/>).

Pracovníci NPU používají mapové výstupy a záznamy výzkumných objektů v softwaru Microstation. Z důvodu dodržení kontinuity pořizování prostorových dat bylo nutné zvolit specifický přístup konverze dat Microstationu do formátu ESRI geodatabáze. Pro dané potřeby byl využit software ArcGIS for Desktop. Součástí konverze byla také úprava metodiky záznamu objektů a doplnění vybraných atributů v prostředí Microstation V8.